Дарія Авксентьєва
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія» (Харків)

ОБРЯДОВА ВЕСІЛЬНА ПОЕЗІЯ: ГЕНДЕРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Робота присвячена аналізу гендерного аспекту жіночих образів (нареченої та дружини) в традиційній обрядово-весільній слов'янській поезії. У ході дослідження показано, що символізм образів в обрядовій весільній пісні відображає майбутній соціальний гендерний статус жінки в українському суспільстві.

Ключові слова: *гендерна нерівність, весільна поезія, обряди слов'янського весілля, жіночі образи*

The work is devoted to the gender aspect analysis of women's characters (bride and wife) in the traditional Slavic wedding ceremonial poetry. The research shows that symbolism of characters in wedding ceremonial poetry represents the future social gender status of woman in Ukrainian society.

Keywords: *gender inequality, wedding poetry, rituals of Slavic wedding, female characters*

В українському суспільстві об'єктивно існує гендерна нерівність, прояви якої ми можемо спостерігати в різних сферах життєдіяльності (політичній, соціально-економічній тощо). Однак ці прояви, на нашу думку, носять похідний характер від гендерної нерівності в культурно-ментальній площині. Гендерна нерівність у східнослов'янській культурі (зокрема, і в українській) є елементом традиційності, архаїчності, тому досліджувати її ми пропонуємо на матеріалі обрядової весільної поезії, яка може певною мірою відобразити ставлення до жінки.

Весільна поезія завжди мала свій неповторний психологізм, вона зображувала не лише наречених, їхні почуття, а й шлях до набуття нових соціальних ролей – чоловіка та дружини, батька та матері [1, с. 229]. Традиційно, особливу роль у весільному фольклорі займала наречена. Одним із перших етапів у набутті дівчиною статусу нареченої, а згодом і дружини було сватання, під час якого свати наділяли наречену алегоричними образами – *«беларыбица», «куница»,* а нареченого порівнювали *з «ветром», «бурей», «разорителем».* Беручи до уваги ці приклади, можна вважати, що дівчина асоціюється із здобиччю, що згодом втратить свої права, волю та буде підкорюватися чоловіку. Також ці здогадки можна підтвердити ліричними піснями, що співають дружки нареченої під час сватання, наприклад, «Хвалилася калина…», та голосіннями самої нареченої на дівич-вечорі, що несли в собі смуток за втраченою волею, наприклад, наречена порівнювала себе з *білим лебедем*, що потрапив у стадо *сірих гусей,* або із *пташкою*, що потрапила до *клітки* [3, с. 27]. Підкорену жіночу волю також порівнювали із такими образами – *расклеванная ягодка, сломанная веточка виноградная, заломленная березонька, подстреленная куна.* Слід також звернути увагу на те, що негативне забарвлення несуть лише визначальні слова. Це можна пояснити з огляду на набуття дівчиною нової соціальної ролі дружини, жінки, що вимушена бути залежною від свого чоловіка. У той же час, під час сватання відбувався так званий ритуал «рукобитье», під час якого свати та батько нареченої «били по рукам», укладаючи угоду, все це супроводжувалося піснями за типом «У вас товар, у нас купец». Це також можна

вважати яскравим прикладом ставлення до дівчини та її подальшої долі.

У день весілля наречена та наречений мають свої власні традиційні весільні пісні. Так, наречений із молодцями співають: *«..из терема за серой утицей-раскрасавицей.. », «…стрелу пускает в серу утицу»* (Ой, у Ивана-то хоромы хороши). Вже навіть у назві цієї пісні можна побачити зародження гендерного стереотипу – Іван виглядає заможним та благородним парубком, що бере за дружину «утицу» – дівчину скромну, тиху, покірну. День весілля був кульмінацією таких обрядів, як, наприклад, обряд «елка» або «гілля» та обрядів «розплітання коси» і «продаж коси». Почнемо з першого, поряд із нареченою стояла прикрашена стрічками та бусами гілка ялинки або берези, яка символізувала молодість та красу нареченої, з якими вона назавжди прощалася у день свого весілля, і яка згодом викидалася із весільним приговором:

«Да уж как этому ли дереву
Да не бывать два раза зелену,
Да о тебе, наша подруженька,
Да задушевная голубонька,
Да не бывать два раза в девушках». [4]

Обряди з волоссям символізували перехід дівчини до іншої іпостасі. Так, на дівич-вечорі подружки нареченої розплітали наречену і вона не заплітала коси аж до вінця. Ритуал продажу коси символізував купівлю самої нареченої: *«Возьми косу вместе с головой»* – слова матері нареченої. Останнім з цього циклу обрядів було «окручивание» – одразу ж після вінчання молодій заплітали волосся у дві коси та одягали головний убір, це символізує таке прислів'я: *«Немного попето, да навек одето».* Як ритуал із гіллям, так і ритуали з волоссям можна сприймати, як прояв закінчення вільного життя дівчини та втрати її дівочої краси.

Слов'янське весілля було наповнено порівняннями та алегоріями рослинного і тваринного світів. Краса нареченої ототожнюється із рослинами та деревами – *ялинка, барвінок, яблуня, вишня, м'ята,* а сама наречена символізується образами птахів із не завжди позитивним забарвленням. Так, наречену ототожнювали із *куркою*, що перш за все несла в собі родючу силу. Отже, жінка сприймалась як інструмент для продовження роду. Але на дуалізм образу нареченої вказують порівняння її із *«златоперерой курочкой»*, із *«кукушкой»*, що скинула своє звичайне пір'я та одягла *«золотаве».*

Але все ж таки, весільні пісні несли в собі й позитивні оцінки жінки: так, наприклад, під час бенкету співали величальні пісні. Ю. Круглов зазначав, що у величальних піснях використовувалися художні засоби, які підкреслювали найбільш видатні риси зовнішності та характеру тих, кого величають [2, с. 98]. У цих піснях прославлялися молоді: наречену асоціювали із символами природничого світу – *земляничка-ягодка, вишенька, ягода смородина*, а нареченого порівнювали із *соколом* та *вороним конем*. Ці приклади говорять про визнання краси жінки та позитивних рис чоловіка.

Таким чином, дослідження слов'янської весільної обрядової поезії дозволило виокремити низку сталих конотацій. Образ нареченої характеризується позитивними якостями – красива, хазяйновита, помічниця чоловікові, розумна, невинна, чиста, образ дружини представляє собою сукупність негативних якостей – сварлива, зла, лінива, хитра.

Подібна транспозиція від позитивної ролі нареченої до негативної ролі дружини у слов'янській весільно-обрядовій поезії відповідає дійсним гендерним

стереотипам. Не зважаючи на значну трансформацію мовної традиції та соціальних ролей жінки, повне нівелювання гендерної нерівності наразі видається неможливим.

Список літератури

1. Балабан О. О. Паралельні символи в обрядовій пісні (на матеріалі українських та російських пісень) / О. О. Балабан, А. Ю. Тімоніна // Актуальні проблеми науки та освіти : Збірник матеріалів XYI підсумкової науково-практичної конференції. – Маріуполь : МДУ, 2014. – С. 229-231.
2. Круглов Ю. Г. Русские обрядовые песни / Ю. Г. Круглов. – М. : Высшая школа, 1989. – 321 с.
3. Поезія українського весілля : бібліографічний покажчик / укладач С. Настенко. – Київ, 2016. – 29 с.
4. Українські народні пісні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pisni.org.ua

Вікторія Бадюл
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса)

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ЯК АКТУАЛІЗАТОРИ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті визначено особливості зв'язку лінгвокультурології та фразеологічних одиниць сучасної української літературної мови.
Ключові слова: *лінгвокультурологія, фразеологічна одиниця, культурна інформація.*

The article peculiarities of linguistic culturology and phraseological units of modern Ukrainian literary language.
Keywords: *linguistic culturology, phraseological unit, cultural information.*

Провідною тенденцією мовознавчих досліджень початку XXI століття є спрямованість до релевантності лінгвокультурології, ключовий погляд на проблеми якої витлумачує В. Телія: «у центрі зацікавлень лінгвокультурологічного напряму – дослідження й опис взаємодії мови й культури в діапазоні сучасної культурно-національної самосвідомості та її знакової презентації» [4, с. 16].

З-поміж вербальних знаків культури особливе місце належить фразеологічним одиницям (далі – ФО).

Питання лінгвокультурної специфіки ФО є об'єктом аналізу в працях українських (Н. Венжинович, О. Галинська, В. Жайворонок, Л. Левченко, Л. Савченко, О. Селіванова, В. Ужченко, І. Чибор, Л. Щербачук та ін.) і зарубіжних (Д. Гудков, М. Ковшова, В. Красних, В. Маслова, В. Телія та ін.) учених.

Метою статті є вивчення фразеологічних одиниць сучасної української літературної мови як «згорнутих» мікротекстів, що зберігають культурну інформацію, а компоненти та образи яких пронизані культурними кодами [3, с. 62].

Фразеологічні одиниці акумулюють культурний потенціал народу, маніфестують дух і неповторність ментальності нації.

Природа значення ФО тісно пов'язана зі знаннями носіїв мови, із практичним досвідом особистості, з культурно-історичними традиціями народу, що розмовляє цією мовою.

ФО як особливі мовні знаки виконують не лишу мовну, але й культурну